

рюючи таким чином самоутримуючий каркас. По стовбурам дерев піднімається на висоту до 8 м. Восени листя набуває лимонного кольору. Плід – куляста коробочка жовтого кольору, коли розкривається (вересень) з'являється інтенсивно-червоний ариллус. Контрастні кольори – чудова прикраса сірого осіннього пейзажу. У затінених місцях не цвіте. Зимостійкий. Іноді потребує поливу. У 2001 р. у центральній частині парку було висаджено 2 види.

Ampelopsis aconitifolia Bunge. Зростає біля каменів вздовж струмка. Невелика гілляста ліана. Декоративна своїм глибоко пальчаторозсіченим ажурним листям. Цвіте і плодоносить. Слабозимостійкий вид. Пошкоджується пізньовесняними приморозками, але швидко відновлюється. Використовується як ґрунтопокривна рослина.

Polygonum baldschuanicum Reg. Сильноросла рослина. Опорами для неї служать стовбури дерев малоцінних порід. При достатньому зволоженні ґрунту швидко утворює пагони довжиною до 5 м. Ажурні зеленувато-білі суцвіття підкреслюють легкість, прозорість всієї рослини. Зимостійкий. Іноді потребує поливу.

Більшість колекції знаходиться в адміністративній частині парку. Частина видів (*Campsis grandiflora* (Thunb.) Loisel., *Celastrus angulatus* Maxim., *Parthenocissus quinquefolia*, *P. tricuspidata* var. *Veitchii* (Graebn.) Rehd., *P. quinquefolia* f. *engelmannii* (Koehne et Graebn.) Rehd., *Vitis amurensis*) заплітає стіни лабораторного та господарських корпусів. Підпорами для *Campsis radicans*, *C. radicans*, *Ursow*, *Lonicera x brownii* Carr., *L. japonica* Thunb. та інші служать металеві конструкції.

На даний час у дендрологічному парку "Олександрія" НАН України продовжується робота по поповненню колекції витких деревних рослин, вивчаються біологічні особливості нових для парку видів з метою введення у ландшафти парку та розширення асортименту для озеленення міста.

Література

1. Акклиматизационный сад И.И. Каразина в Харьковской губ. Богодуховского уезда при хуторе Основаныш// Труды отдела ботаники императорского общества акклиматизации животных и растений, 1899, т. 1. – С. 29-41.
2. Галкін С.І., Мордатенко Л.П., Маринич І.І. Збагачення ландшафтів дендропарку "Олександрія" НАН України новими видами декоративних рослин// Інтродукція і зелене строїтельство. – Біла Церква, 2000. – С. 31-36.
3. Каталог рослин дендрологічного парку "Олександрія"/ Бабенко Л.О., Галкін С.І., Дойко Н.М. та ін. – Біла Церква, 1997. – 61 с.
4. Кохно М.А. Старовинні парки – осередки первинної культури та поширення нових видів деревних рослин в Україні// Старовинні парки і проблеми їх збереження. – Умань, 1996. – С. 98.
5. Кохно М.А., Курдюк А.М. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине. – К.: Наук. думка, 1994. – 187 с.
6. Небеский А.О. Список древесных и кустарных пород растений акклиматизированных в саду графа А.Браницкого близ Киева// Тр. отдела ботаники императорского общества акклиматизации животных и растений, 1899, т. 1. – С. 122-132.
7. Репринцев В.В. Сторінки епістолярної спадщини графів Браницьких (1807–1816 рр.)// Юр'ївський літопис. – Біла Церква, 1996, № 1. – С. 79-82.

ВНУТРІКВАРТАЛЬНІ ВІДКРИТІ ПРОСТОРИ ТА МОЖЛИВОСТІ РЕНОВАЦІЇ МАЛИХ САДІВ У ЩІЛЬНІЙ ЗАБУДОВІ ІСТОРИЧНОЇ ЧАСТИНИ ЛЬВОВА

Подається короткий аналіз урбаністичної структури м. Львова та подібних до нього міст. Вплив на формування відкритих просторів у щільній забудові, а також короткий опис малих садів. Надається типізація двориків. Описуються натурні дослідження згідно розробленими та запозиченими методиками. Розкриваються певні можливості реновації малих садів в історичній частині міста Львова згідно з розробленою типізацією.

Doctorate O.R. Oleynyuk – USUFWT

Renovation of open spaces and possibilities of restoring little gardens in historical part of Lviv

At this article short describing of urban structure of Lviv and same cities. Influence at the open spaces historical urban structure and short describing of little gardens in historical part of Lviv. Systematization of little gardens and open urban spaces with describing plants. Opened possibilities of renovation historical gardens.

З прийняттям Львова до реєстру світової спадщини UNESCO місто потребує ґрунтовного вивчення та дослідження історико-архітектурних надбань з метою кваліфікованого їх збереження. Старовинний Львів, не подібний до жодного міста світу, має багатогранне архітектурне середовище. Його сформували різноманітні стилістичні напрямки європейського мистецтва XIII–XX ст., у взаємодії з багатьох національних культурних традицій. Унікальний архітектурно-ландшафтний ансамбль Львова заворожує красою своїх пам'яток, в яких віддзеркалилось мудре обличчя минулого [1].

Аналізуючи просторово-планувальну структуру щільної забудови історичної частини міста Львова починаючи від його ядра – площі Ринок і до більш сучасних районів історичної частини міста було виявлено велику палітру внутріквартальних відкритих просторів (двориків).

Оскільки розвиток міста Львова відбувався як у типовому середньовічному європейському місті, то доцільно було провести аналітичні дослідження розвитку середньовічних Європейських міст. Нова епоха у містобудуванні Європи, започаткована у XII ст. "відкриттям" Єрусалима і поширенням у зв'язку з цим регулярного планування міст, цілком закономірно, могла прийти і на українські землі. Це позначилося передовсім на плануванні Львова, котрий із другої половини XIII ст. набуває значення столиці Галицько-Волинської держави [2].

Цікавим є те, що є два напрямки розвитку історичних міст Європи та України: спонтанний розвиток міста та розпланований у натуральних обставинах. Тому можна зустріти два таких терміни – "планувальна структура міста" та "розпланувальна система міста". Розпланувальна система міста є більш вузьким значенням, що означає – якась частина міста, а можлива і концепція всього міста була попередньо запроєктована.

Планувальна система – це лише одна із складових архітектурно-містобудівельного характеру¹. Вона повністю "відчитується" лише на карті. Проте вона має

¹ У польській літературі, присвяченій історико-містобудівельній науці, для характеристики етапів розвитку міста прийнято застосовувати термін "просторовий уклад", маючи на увазі, що він включає в себе планувальний компонент [1].

свою самодостатню цінність. Насамперед, характер планувальної системи міста змінювався протягом історичного розвитку подібно як змінювалась і стилістика архітектурних споруд.

При аналізі розвитку Європейських міст простежуються розроблені систематизації або класифікації історичних міст. Що є дуже важливим для аналізу утворення внутріквартальних просторів історичної частини середньовічних міст. Отже, у найбільш відомих з історії містобудування критеріями для визначення типу міст найчастіше виступають: планувальна схема міста на момент його закладання, функціональна роль, особливості ландшафтно-природного розташування, правовий статус, величина та ін.

Так істориком В. Антоновичем було визначено, що українські міста доцільно розрізняти за трьома основними чинниками:

- за правовим статусом;
- за сферою промислу чи торгівлі;
- за оборонним значенням та особливостями [3].

Таким чином, з цієї класифікації видно, що наголошуються більше юридичні, функціональні чи суспільні чинники, а не архітектурно-планувальні.

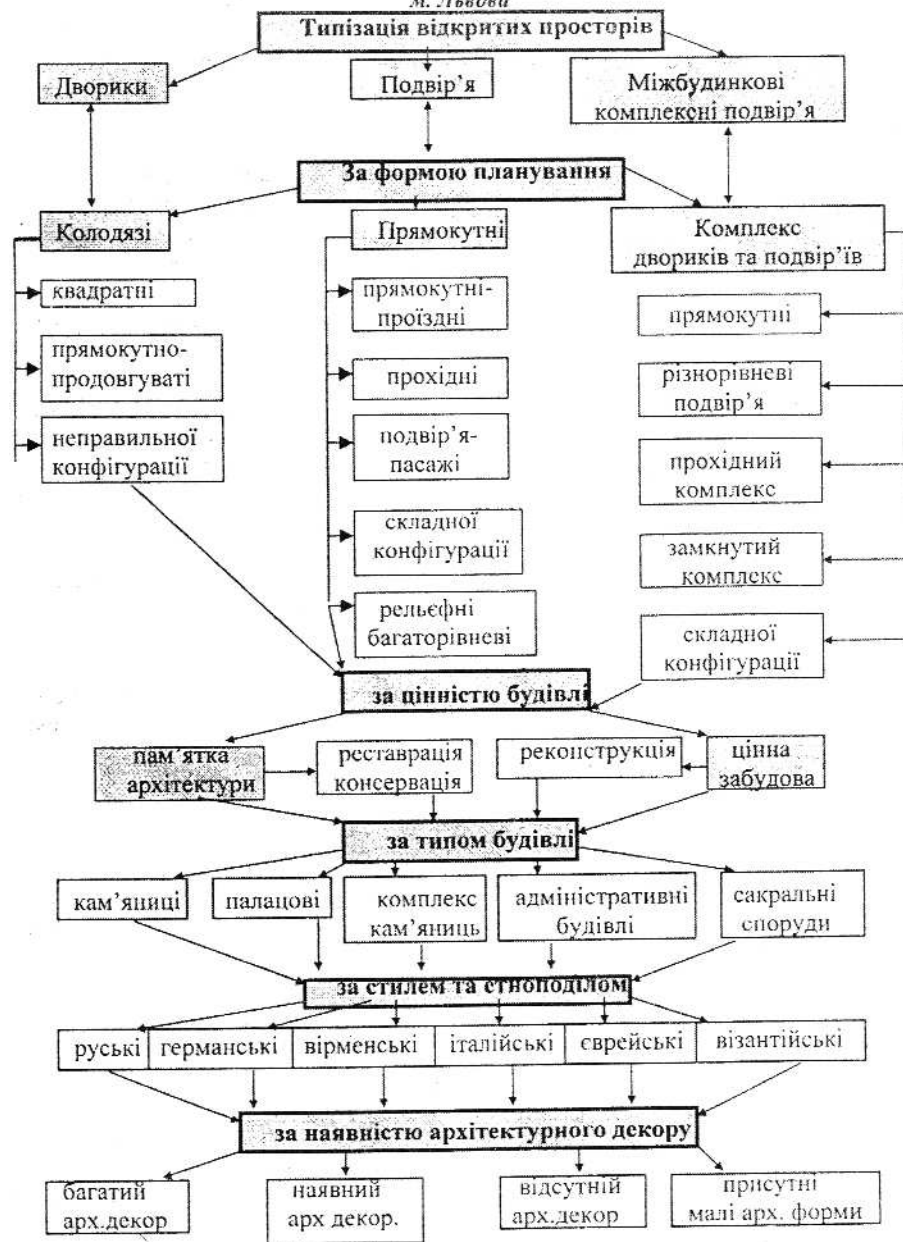
Існують класифікації теж за типом планування міста, що власне нас більше цікавить. Передовсім міста поділяються за кількістю збережених планувальних укладів. Є міста, де збережена одна автентична планувальна структура. Прикладом може бути м. Жовква, де збережений ренесансний розпланувальний уклад з кінця XVI ст. Хоча більшість міст мають збережені декілька різночасових планувальних структур, які можуть бути або "накладені" одна на одну в історичному ядрі міста, або існувати у місті паралельно на різних ділянках. Яскравим прикладом такого міста є Львів, в якому збережені різночасові планувальні комплекси з різних століть від XIII до XX ст. Відповідно до загальної планувальної структури міських історичних кварталів і формуються різночасові відкриті простори, які відзначаються досить типовою конфігурацією до відповідного часового стилю. Яскравими прикладами накладання історико-архітектурних стилів є комплексні подвір'я в історичній частині². Такий уклад призводив, часом, до існування декількох міст в одному місті. Дуже важливим у формуванні історичних міст є два види планувальної системи – центрична і нецентрична. Як різновиди нецентричної планувальної структури пропонується розрізняти:

- лінійну, рядову (компактне містобудівне утворення з вулицями, спрямованими як правило, впоперек берега (ріки, озера, моря));
- прямокутно-прямолінійну або так звану гіподамову (прямолінійні вулиці перетинаються під прямими кутами, утворюючи квадратні або у плані квартали);
- перехресну, або перехресно-рядову (прямолінійні та криволінійні вулиці перетинаються під різним кутом, переважно близьким до 90 градусів).

Як різновиди центричної системи зазначено:

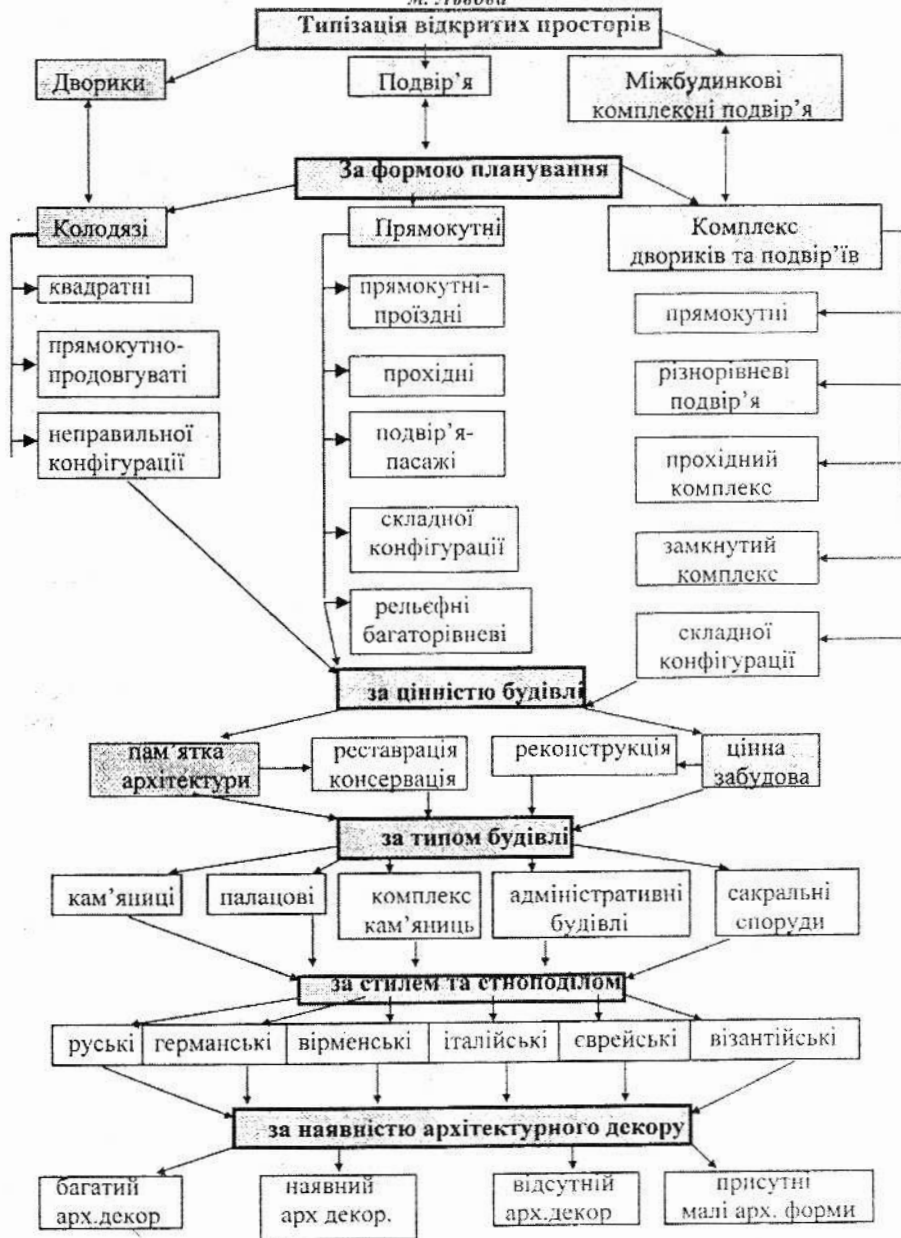
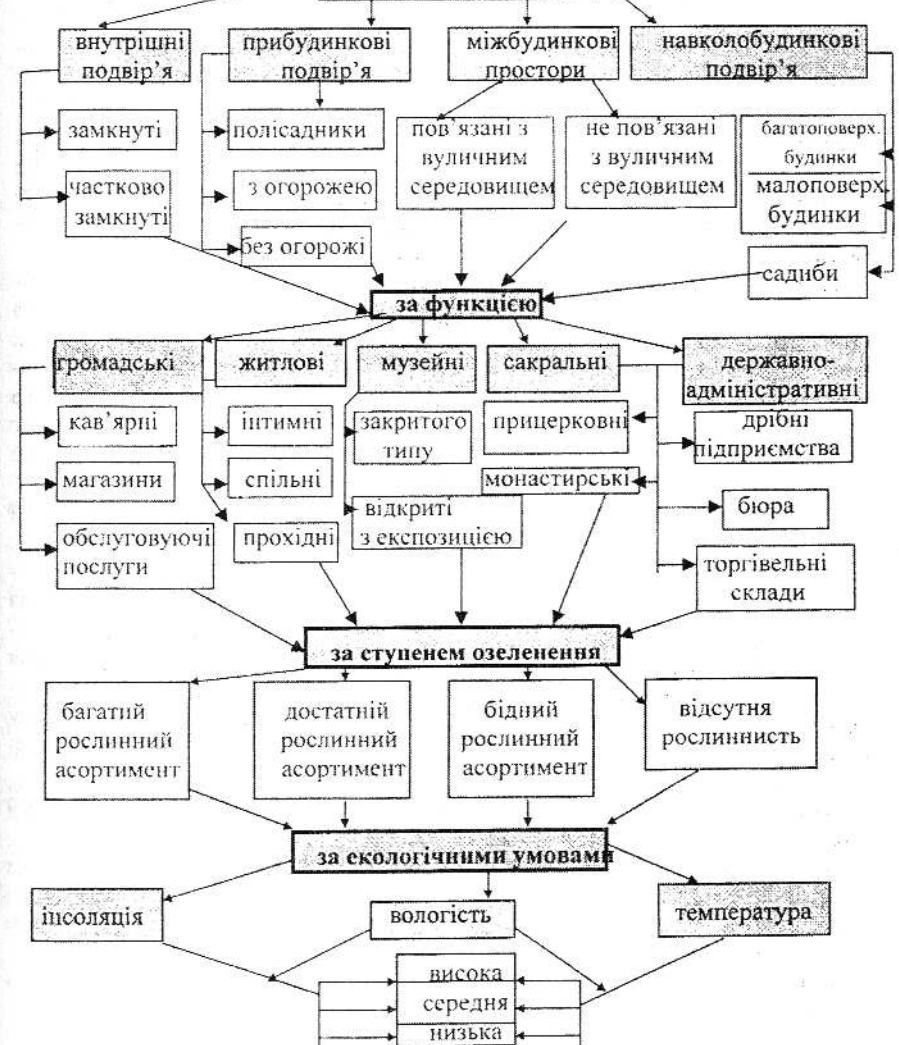
- радіально-концентричну, або радіально-кільцеву (вулиці розходяться від центру по радіусах і на периферії зв'язуються кільцевими);
- віялову (вулиці розходяться від центру в одному переважному напрямку);
- гіллясту (радіальні вулиці розгалужуються на периферії під кутом у середньому 30 градусів) [4].

Український державний лісотехнічний університет
Табл. 1. Типізація відкритих просторів щільної забудови історичної частини м. Львова

² Комплексні подвір'я – міжбудинкове подвір'я, подвір'я, утворене внаслідок змикання декількох будинків, пл. Ринок 15-18.

Табл. 1. Типізація відкритих просторів щільної забудови історичної частини м. Львова

Табл. 1. (продовження)
за розташуванням
у міському просторі

Такі стилі формування міста досить прямо-пропорційно взаємозв'язані та з екологічними умовами у двориках. Забудова більш раннього періоду в архітектурному будівництві є більш простою у відношенні до внутріквартальних двориків та садів. Тут простежуються менші за площею та дуже прості дворики (XIV – XVI ст.). подвір'я, що належать до пізнішого періоду є складнішого планування і вони використовуються вже як внутрішні малі сади (XVIII – п. XX ст.). З такої ситуації випливає, що дворики з більш складною схемою планування, мають "скла-

дну" екологічну картину. Тобто у дворик складної конфігурації: нерівномірна інсоляція, вологість, температурний режим. Снігопокриття теж не рівномірний. Отже, рослинний асортимент у таких подвір'ях є найрізноманітніший. Звичайно, рослини є різного походження. Збереглися деякі автентичні сади, наприклад вул. Гвардійська 68, де ще зберігся старий сад п. ХХ ст., який, ймовірно, був запроєктований і посаджений згідно проекту, оскільки є залишки композиції цього саду. Спостерігається автентичне покриття доріжок "ялинкою", є сходи, та ймовірно залишки фонтану, а також кованих елементів. Рослинний асортимент досить багатий: Бук, граб, липа, ясен, клен, акація, глід, бузина, бузок, бірючина, чубушник, форзиція, сніжноягідник, спірея. Є цибулькові. Це опис одного з подвір'їв періоду сецесії. Часто у львівських двориках можна зустріти вертикальне озеленення: виноград, плющ, гліцинію, клематис [5].

Наголос ставиться на архітектурному стилі, оскільки, кожен період архітектурних стилів давав свій відбиток і на рослинному асортименті львівських садів та парків. Тому під час натурних обстежень було зафіксовано, що попередньо названі рослини, найчастіше трапляються у садах цього періоду, отже можна зробити висновок, що це були найбільш популярні рослини у ландшафтній архітектурі того часу. Підтвердженням цього може бути ясеневий алея на вулиці Галицькій, яка має близько 120 років, глід на площі Міцкевича, довкола пам'ятника А. Міцкевичу, що має близько 100 років. Існують фото 1905 р., де вже видно молоді дерева глоду.

Щодо реноваційних робіт, то найлегшим завданням є відновлення, бодай часткове, власне сецесійних садів. Попередньо представлена типізація двориків, власне є допомогою, для повної систематизації цієї величезної кількості внутрішніх просторів та проведення їх паспортизації. У паспортизації має бути вказана чітка характеристика відкритих просторів у екологічному та архітектурному аспектах; інформація: адреса, схема місцезнаходження, архівне фото або креслення та історична довідка, характеристика сучасного стану та його фотофіксація, а також схематичне креслення. У такому випадку є зовсім не складно, маючи коротку інформацію, зрозуміти в якому напрямку потрібно проводити відновлення озеленення цих двориків.

Найкращим таким прикладом є власне методика проф. Яна Богдановського з Краківської Політехніки, кафедри Ландшафтної архітектури.

В дослідженнях внутрішніх відкритих просторів Кракова краківська Політехніка звертає і наголошує увагу на таких чинниках:

- природні умови (екологічні);
- генезис протягом століть;
- види садів (типи);
- композиційні елементи садів;
- ступінь озеленення;
- артефакти (ми називаємо, елементи декору та малих архітектурних форм);
- розташування у міському середовищі та стан садів;
- ступінь цінності садів (пам'ятка садово-паркового мистецтва).

Оскільки Львів дуже схожий за своїм урбаністичним укладом до м. Кракова, то доцільно запозичити методики наших колег. При дослідженнях внутрішньоквартальних відкритих просторів було необхідним розробити і свою методику. Оскільки, Львів все ж є іншим за своїми природними умовами і, на жаль, за станом малих садів в історичній забудові. Необхідною була так звана технологія до-

сліджень, тобто послідовність кроків. Оскільки, дослідження мають бути комплексними, то і технологія розроблялася у двох аспектах. Щоб побачити певну екологічну ситуацію та архітектурно-стильову картину, ми вирішили розробити саме таку послідовність та пункти досліджень, що пропонуємо на ваш розгляд.

Натурні обстеження львівських відкритих просторів ми називаємо інвентаризацією внутрішніх відкритих просторів щільної забудови історичної частини Львова. Інвентаризація проводиться у двох аспектах: екологічному та архітектурному.

Екологічний аспект дослідження мікрокліматичних умов:

- температурний режим у дворикі та порівняння температури повітря на вулиці та у дворикі;
- вологість повітря, порівняння вологості повітря дворика з вулицею;
- інсоляція (освітлення) у дворикі, порівняння показника інсоляції дворика з вулицею чи площею;
- дослідження едапоту (грунтових умов).

Дослідження мікроклімату та інсоляції проводилось у 16 подвір'ях протягом 2 год. у межах пл. Ринок м. Львова та на прилеглих вулицях Шевській, Краківській, Галицькій, Сербській, Вірменській, Руській, Федорова. Проводились контрольні-порівняльні заміри на площі Ринок та на вище згаданих вулицях. Що цікаво, саме на цих вулицях і у двориках цих вулиць – різниця у показниках практично невидима, а от показники на площі Ринок та у двориках площі Ринок досить видимі. Хоча, наприклад, у подвір'ї пл. Ринок, 15-18 показники однакові з площею, а показники у дворикі пл. Ринок, 13 відрізняються, на 1 °С температура у подвір'ї нижча, ніж на площі, а вологість істотно вища від площі Ринок. Про що свідчить власне важливість конфігурації дворика та площі, а також висотності доколишніх будинків. Отже, підтверджується один із взаємозв'язків екологічного аспекту та архітектурного. Наступні взаємозв'язки будуть простежуватись у ході досліджень.

Цікавою є картина інсоляції. Адже площа Ринок побудована у напрямках світу, що досить істотно впливає на інсоляцію, температуру та вологість двориків площі, а також прилеглих кварталів, вулиць, оскільки вони теж, як видно на схемі площі Ринок розміщені у чотирьох напрямках світу. Ідентифікаторами такої ситуації є рослинність. У північних двориках зустрічаємо велику кількість мохів, водоростей та Мокрицю. Найкращим і найяскравішим прикладом є дворик аптеки-музею, що розміщений на розі вул. Друкарської та є на лінії північної сторони площі Ринок, напроти палацу Бондініеллі – пл. Ринок 2 – Східна сторона площі. У цьому дворикі дуже добре себе почувають папороті, мохи, традесканції, копитняк, плющ.

Наступні кроки дослідження внутрішньоквартальних відкритих просторів проводяться за такою схемою:

- опис існуючого рослинного асортименту у дворикі;
- деревні породи:
 - вік;
 - висота;
 - діаметр крони Пн/Пд, Зх/Сх;
 - діаметр стовбура;
 - висота штамбу;
 - кваліметричні показники;
 - фенофази;
 - стан рослини (сухостій, хвороби, механічне пошкодження);
 - тип посадки;

• в'юнкі рослини:

- вік;
- опис густоти (мозаїка олистнення);
- висота рослини;
- площа, яка зайнята рослиною;
- фенофази;
- тип підпори для рослини;
- кованина, сітка;
- стіна;
- підпірна стінка;
- балкони внутрішнього подвір'я;
- дерево;

• чагарники:

- вік;
- висота;
- діаметр крони Пн/Пд, Зх/Сх;
- кваліметричні показники;
- фенофази;
- стан рослини (сухостій, хвороби, механічне пошкодження);
- тип посадки;
- ґрунтовий покрив (трав'янистий покрив);
- опис видового складу (контрольна площа 1м²);
- фенофази;
- фенофази у процентному відношенні (витоптано трав'яного покриву, замошення подвір'я);

• декоративні квітники:

- видовий склад (однорічні, багаторічні);
- форма посадки за стилем.

Архітектурний аспект: історико-архітектурний опис, опис сучасного стану подвір'я у стильовому відношенні.

Відповідність історичного стилю будинку до сучасного стану:

- функція дворика (порівняння сучасної функції з історичною);
- наявність архітектурного декору;
- опис сходових клітин та сходів у дворику;
- підпірні стінки;
- рельєф;
- наявність дисгармонійних прибудов;
- конфігурація дворика;
- значення на плані дворика каналізаційних люків та решіток;
- опис існуючих входів та виходів будинку;
- можливість автостоянки;
- колористика фасадів (дослідження історичної колористики фасадів з архівних матеріалів та з допомогою зрізів).

Досить ґрунтовне дослідження архітектурного аспекту нам необхідне для правильної реновації озеленення у двориках. Оскільки Львів є історичним містом, що ввійшло у спадщину ЮНЕСКО, то вочевидь, що внутрішні відкриті простори мають бути відновленими за всіма правилами реновації історичних об'єктів. Тому досить великий вплив мають найменші дрібниці в архітектурному просторі Львова на озеленення і навпаки.

У архівних матеріалах збереглося досить багато фото та документальної інформації про малі сади у центральній частині міста Львова. Зокрема, карти з зазначеними малими садами та їх композиціями, а також рослинним асортиментом.

Значне місце у місті займали і монастирські сади. До сьогоднішнього дня залишилась дуже мала кількість автентичних монастирських садів.

Найважчим завданням у відновленні малих садів у центральній частині міста це є поєднання сучасних потреб населення міста та дотримання історичних композиційних картин саду. Але досвід європейських історичних міст показує, що наші предки проектували сади та архітектуру, насамперед, для людини, а не для міста і тому міське середовище було настільки злагожене та гармонійне. Тому найкращим виходом у реновації малих садів міста Львова – скористатися досвідом наших попередників та утримати цей історичний дух міста Лева. А сучасні тенденції урбаністики варто розвивати у сучасних мікрорайонах на такому рівні, щоб хотілося сісти на транспорт і поїхати в інший кінець міста і там також гарно відпочити від гомону навантажених вулиць.

Література

1. Бевз М. Проблема дослідження систематизації та охорони планувальних укладів історичних міст (на матеріалах Галичини) // Народознавчі зошити 2, 2000. – С. 237-251.
2. Могитич р. Планувальна структура львівського середмістя і проблеми його датування // Записки Наукового Товариства імені Т.Шевченка. Т. ССХХVII. Праці Секції Мистецтвознавства. – Львів. – 1994. – С. 279-289.
3. Антонович В. Українські міста // Руська історична бібліотека: Розвідки про міста та міщанство на Україні-Русі в XV-XVIII в. – Львів: НТШ, 1904. Т. XXIII. Частина друга. – С. 308-383.
4. Архітектура. Короткий словник-довідник / За заг. ред. А.П. Мардера / Будівельник, 1995. – С. 268.
5. Кучерявий В., Олейнюк О., Лук'янчук Н. Сади і парки Львова. – Львів: Місіонер 2001. – 47 с.
6. Вуйчик В.С. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові. – Львів: Каменяр, 1991. – 175 с.: іл. – Рез.: рос., англ., пол.
7. Трегубова Т.О., Мих р. М. Львів: Архіт.-іст. нарис. – К.: Будівельник, 1989. – 272 с.: іл.
8. Архівні матеріали по іл. Ринок та її внутрішніх просторах. Додаток до пояснювальної записки дипломного проекту Олейнюк О.Р., на тему "Комплексний благоустрій внутрішніх двориків площі Ринок м. Львова." Матеріали надані архівом Управління охорони історичного середовища м. Львова.
9. Кучерявий В.П. Урбоєкологія. – Львів: Світ, 1999. – 360 с.: іл.
10. Orłowicz M. Ilustrowany Przewodnik po Lwowie. – Lwow – 1920.
11. Bogdanowski. J. Parki i Ogrody Krakowa w obrebie plant u plantami i Wawelem. T.1. Wasyawa 1997.

УДК 581.5: 504

Аспір. Ю. Богданова¹ – м. ЛьвівВІЙСЬКОВА ВИСТАВКА 1916 РОКУ У ЛЬВОВІ (НА ВЕРХНІХ
ТЕРАСАХ СТРИЙСЬКОГО ПАРКУ)

Розкрито взаємозв'язок архітектури та ландшафту. Показано підхід до композиції у створенні виставки у парку. Історичний розвиток військової виставки та її доля у майбутньому.

Doctorate Yu. Bogdanova – Lviv

Military exhibition in Lviv, 1916 (at the higher terrace of Striyski park)

In this article are opening interdependent architecture and landscape. Showed composition and historic expirations of military exhibition in most beautiful park of Lviv.

¹ архітектурний факультет кафедра історії та художніх основ архітектури, НУ "Львівська політехніка" (National university "Lviv Politechnik")